

ВРІВНОВАЖУЮЧА РИНКОВА ВЛАДА КОНТРАГЕНТА ЯК ЕЛЕМЕНТ ВСТАНОВЛЕННЯ МОНОПОЛЬНОГО (ДОМІНУЮЧОГО) СТАНОВИЩА: ПІДХІД УКРАЇНИ ТА ЄС

Когут Маркіян Ігорович

аспірант,

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»*

м. Київ, Україна

Встановлення монопольного (домінуючого) становища суб'єкта господарювання – юридична передумова кваліфікації діяння за ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (далі – Закон), що передуює застосуванню санкцій згідно із Законом [1]. Заниження оцінки ринкової влади суб'єкта унеможливорює кваліфікацію його поведінки як зловживання; завищення створює ризик необґрунтованого застосування санкцій.

Серед обставин, здатних спростувати враження про домінування, яке впливає з високої ринкової частки, особливе місце посідає врівноважуюча ринкова влада контрагента – здатність замовника (постачальника) стримувати односторонню поведінку іншої сторони завдяки власній комерційній вазі. Актуальність питання підтверджує Експертний огляд ОЕСР щодо конкурентної політики України (2025): серед рекомендацій є і розширення аналізу домінування за межі ринкової частки, що також має охоплювати й компенсуючу (врівноважуючу) силу покупця [2, с. 119].

Методика визначення товарного ринку та монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ньому (далі – Методика), затверджена розпорядженням Антимонопольного комітету України (далі – АМКУ, Комітет) від 11.06.2026 № 2-рп [3], замінила документ 2002 року. Концепція врівноважуючої влади покупця не нова для практики АМКУ: з 2016 року вона фігурувала в роз'ясненнях щодо оцінки горизонтальних концентрацій як один із чинників, що врівноважують ефекти злиття [4], а з 2023 року – в роз'ясненнях щодо визначення товарних меж ринку за наявності домінування самого покупця (монопсонії) [5, с. 4]. У новій Методиці закріплюється інтеграція цієї категорії, вперше на рівні акта АМКУ, у загальний алгоритм встановлення домінування продавця. Постає питання: чи відповідає такий підхід стандарту ст. 102 Договору про функціонування

ЄС (далі – ДФЄС), і які наслідки це має для складу правопорушення й відповідальності?

Ст. 102 ДФЄС забороняє зловживання домінуючим становищем [6], зміст якого сформульований у практиці Суду ЄС ще зі справи *United Brands v Commission*, 27/76 [7]. Європейська Комісія (далі – ЄК) застосовує Настанову щодо правозастосування за ст. 82 Договору про заснування Європейської Спільности (на сьогодні це ст. 102 ДФЄС) (далі – Настанова), яка визначає три кумулятивні фактори оцінки домінування: позицію суб'єкта й конкурентів, бар'єри входу та врівноважуючу владу покупця. Остання за п. 18 Настанови, може впливати з розміру чи комерційного значення контрагента, здатності переключитися на конкурентів, стимулювати вхід нового конкурента чи вертикально інтегруватися або переконливо погрожувати цим; врівноважуюча влада не визнається дієвою, якщо захищає лише окремий чи обмежений сегмент споживачів, а не ринок у цілому [8]. Ця модель збережена в проєкті нових Рекомендацій ЄК щодо виключних зловживань домінуванням, остаточний текст яких ще не підтверджений [9]. Сам проєкт є об'єктом критики, зокрема в доповіді М. Драгі, за обсяг залишеної ЄК дискреції [10, с. 304].

Методика (розд. I, п. 4) визначає «замовника» як юридичну чи фізичну особу, яка набуває товар на ринку (загальноєкономічна категорія, не тотожна замовнику за Законом України «Про публічні закупівлі»), а «врівноважуючу ринкову владу замовника (постачальника)» як здатність обмежувати можливості контрагента самостійно визначати умови обороту товару, зокрема завдяки значній частці в обсязі реалізації чи придбання [3].

Установлення домінування (розд. II Методики), з урахуванням визначення товарного ринку, – це послідовність із восьми етапів, шостим з яких є оцінка врівноважуючої влади; втім, обов'язковими є лише перший і восьмий, а шостий залишається дискреційним (залежить від обставин справи) і не застосовується до природних монополій [3].

За змістом шостий етап деталізується в розд. IX Методики. Йдеться про переговорні можливості контрагента, що визначаються обсягом придбання/реалізації товару, комерційною важливістю для іншої сторони та здатністю перейти до альтернативного постачальника; це впливає на висновок про домінування лише за доведення істотного обмеження ринкової влади, що є альтернативною підставою спростування презумпції як одноосібного, так і колективного монопольного (домінуючого) становища [3].

Порівняно з орієнтирами п. 18 Настанови, тест Методики вужчий: бракує критеріїв стимулювання входу конкурента й погрози вертикальної інтеграції [8; 3]. Це має практичне значення: Комітет може

не врахувати ситуацію, коли контрагент не здатний оперативно переключитися, але спроможний профінансувати вхід нового гравця.

Показово, що обидва відсутні критерії вже сформульовані АМКУ в роз'ясненнях 2016 року [4] і можуть без розробки нової доктрини бути поширені на шостий етап з поправкою на ретроспективний, а не перспективний характер оцінки. Той самий тризначний тест (без критеріїв стимулювання входу й вертикальної інтеграції) містився вже в більш ранньому проєкті методики 2019 року з суворішим застереженням: влада покупця компенсувала владу продавця лише «у виняткових випадках» і за фактичної, а не гіпотетичної готовності змінити постачальника [11, с. 9], що не відтворено у чинній Методиці.

Як зазначалося вище, помилково ототожнювати термін «замовник» у Методиці і в законодавстві про публічні закупівлі. Постає суміжне питання – чи достатньо формального регуляторного статусу покупця для визнання його впливу? Ілюстративну (не з практики ЄС) відповідь дає британська справа щодо ціноутворення на препарат ліотиронін. Аргумент постачальника про врівноважуючу владу органів охорони здоров'я як єдиного покупця й цінового регулятора послідовно відхилили Управління з конкуренції та ринків (2021) і Апеляційний трибунал з питань конкуренції (2023) через фрагментарність структури попиту Національної служби охорони здоров'я; звернення до вищих судів також не дали результату [12; 13; 14; 15]. Справа підтверджує: регуляторні повноваження самі по собі не тотожні дієвій врівноважуючій владі.

Оскільки монопольне (домінуюче) становище є конститутивним елементом складу правопорушення за ст. 13 Закону, а штраф за ст. 52 Закону обчислюється від доходу порушника, застосування шостого етапу має пряме значення для відповідальності [1]. Це самостійна альтернативна підстава спростування домінування. Дискреційність цього етапу не звільняє АМКУ від його розгляду, коли відповідач наводить докази такої влади, а неврахування цих доводів є самостійною підставою для оскарження рішення.

Висновки. По-перше, інтеграція врівноважуючої влади контрагента в алгоритм встановлення домінування продавця – самостійне рішення АМКУ, що продовжує лінію практики Комітету з 2016 року (у контролі за концентраціями та монопсонією), поширюючи її вперше на встановлення домінування продавця (постачальника). По-друге, тест Методики є вузьким за стандарт п. 18 Настанови саме на два критерії, які АМКУ не потрібно розробляти заново, адже вони вже є в роз'ясненнях 2016 року, однак чи будуть вони враховуватися, покаже подальша практика АМКУ. По-третє, АМКУ варто уточнити, що врівноважуюча

влада не є достатнім запобіжником домінування, якщо захищає лише обмежений сегмент споживачів.

Література

1. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. Голос України. 2001. 27 лют. № 37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 17.08.2026)
2. OECD Peer Reviews of Competition Law and Policy: Ukraine 2025. Paris : OECD Publishing. 2025. 122 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/11/oecd-peer-reviews-of-competition-law-and-policy-ukraine-2025_92b30786/218e6881-en.pdf (дата звернення: 17.08.2026)
3. Про затвердження Методики визначення товарного ринку та монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ньому : Розпорядження Антимонопольного комітету України від 11.06.2026 № 2-рп. Офіційний вісник України. 2026. 31 лип. № 62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-26#Text> (дата звернення: 17.08.2026)
4. Про надання Рекомендаційних роз'яснень щодо порядку застосування частини першої статті 25 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (щодо оцінки горизонтальних концентрацій) : Рекомендаційні роз'яснення Антимонопольного комітету України від 27.12.2016 № 49-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v49pp226-16#Text> (дата звернення: 17.08.2026)
5. Щодо визначення товарних меж ринку за наявності ознак одноосібної або колективної влади покупця : Рекомендаційні роз'яснення Антимонопольного комітету України від 24.10.2023 № 3-рп. Офіційний вебпортал Антимонопольного комітету України. 11 с. URL: <https://amcu.gov.ua/npas/rekomendacijni-rozysnennya-shchodo-osoblivostej-viznachennya-tovarnih-mezh-rinku-za-nayavnosti-oznak-odnoosibnoyi-abo-kolektivnoyi-vladi-pokupcya> (дата звернення: 17.08.2026)
6. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng (дата звернення: 17.08.2026)
7. Judgment of the Court of 14 February 1978 in Case 27/76, United Brands Company and United Brands Continentaal BV v Commission of the European Communities, ECLI:EU:C:1978:22. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61976CJ0027_SUM (дата звернення: 17.08.2026)
8. Guidance on the Commission's enforcement priorities in applying Article 82 of the EC Treaty to abusive exclusionary conduct by dominant

undertakings. Communication from the Commission. Official Journal of the European Union. С 45. 24.2.2009. pp. 7-20. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52009XC0224\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52009XC0224(01)) (дата звернення: 17.08.2026)

9. Draft Guidelines on the application of Article 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union to abusive exclusionary conduct by dominant undertakings. Public Consultations. Guidelines on exclusionary abuses of dominance. European Commission. URL: https://competition-policy.ec.europa.eu/public-consultations/2024-article-102-guidelines_en (дата звернення: 17.08.2026)

10. Draghi M. The future of European competitiveness. Part B: In-depth analysis and recommendations. European Commission. 2024. 328 p. URL: https://commission.europa.eu/document/download/ec1409c1-d4b4-4882-8bdd-3519f86bbb92_en?filename=The%20future%20of%20European%20competitiveness%20In-depth%20analysis%20and%20recommendations_0.pdf (дата звернення: 17.08.2026)

11. Проект Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку. Офіційний вебпортал Антимонопольного комітету України. 2019. 13 с. URL: https://amcu.gov.ua/static-objects/amcu/sites/1/imported_content/5d690bc25f815.pdf (дата звернення: 17.08.2026)

12. CMA fines pharma firm over pricing of crucial thyroid drug. Competition and Markets Authority. 29 July 2021. URL: <https://www.gov.uk/government/news/cma-fines-pharma-firm-over-pricing-of-crucial-thyroid-drug> (дата звернення: 17.08.2026)

13. Judgment of the Competition Appeal Tribunal of 08 August 2023 in Case No. 1419/1/12/21, 1421/1/12/21, 1422/1/12/21, Hg Capital LLP v Competition and Markets Authority; Cinven (Luxco 1) S.a.r.l. and Others v Competition and Markets Authority; Mercury Pharmaceuticals Limited and Others v Competition and Markets Authority [2023] CAT 52. Competition Appeal Tribunal. URL: <https://www.catribunal.org.uk/judgments/liothyronine-14191421-1422-judgment-8-aug-2023> (дата звернення: 17.08.2026)

14. Court upholds CMA's £99m fine on pharma over excessive NHS thyroid drug prices. Competition and Markets Authority. 08 May 2025. <https://www.gov.uk/government/news/court-upholds-cmas-99m-fine-on-pharma-over-excessive-nhs-thyroid-drug-prices> (дата звернення: 17.08.2026)

15. Mercury Pharmaceuticals Limited and others v Competition and Markets Authority [UKSC/2025/0153]. Permission to Appeal decision. 31 October 2025. UK Supreme Court. URL: <https://www.supremecourt.uk/cases/uksc-2025-0153> (дата звернення: 17.08.2026)